

آسیب شناسی حقوق و دستمزد هزینه مترجمین

از دیدگاه «حسام الدین مصطفی»

با تکیه بر کتاب «أسس و قواعد صنعتته الترجمة»

جواد اصغری

دانشیار دانشگاه تهران، ایران

jasghari@ut.ac.ir

فاطمه دینی

دانشجوی دکتری مطالعات ترجمه عربی دانشگاه تهران، ایران

Yalatif.f@gmail.com

۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹،۱۲،۰۲ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰،۰۴،۲۵

چکیده

دنیای امروز که به حق می‌توان آن را دنیای پیشرفت و ترقی علمی نام نهاد، با سرعتی غیر قابل تصور روبه رشد و گسترش علمی است. این گسترش نه تنها در جنبه‌های فنی و علوم تجربی است، بلکه دامنه این تحقیقات و تبعات، علوم انسانی را نیز فرا گرفته است. یکی از نتایج این ترقی و رشد حیرت انگیز علوم و معارف بشری، کثرت تالیفات و نوشته‌های علمی است که توسط متفکرین و دانشمندان به جامعه بشری عرضه می‌گردد. به گونه‌ای که شاید بتوان گفت عصر ما عصری است که بیش از هر دوره دیگر در آن، نوشته و تألیف آفریده می‌شود. این نوشته‌ها به واسطه رشد دانش، از محدوده محیط مؤلف و نویسنده پا فراتر گذاشته و در سراسر گیتی نشر و گسترش می‌یابد. به منظور حمایت از تلاش با ارزش و طاقت فرسای مترجم که در راه بازگرداندن اثر یا کتاب زحمات زیادی را متحمل می‌شود، نظام‌های حقوقی و دولت‌ها از دیرباز تدابیر و قوانینی وضع کرده‌اند تا از یک طرف غارت و چپاول حاصل تلاش مترجمان به دست سودجویان قطع شود و از طرف دیگر موجبات تشویق و حمایت از این قشر مهم را که واسطه انتقال معارف بشری هستند فراهم شود. در این پژوهش بر آنیم تا حقوق مترجمین با محوریت کتاب «أسس و قواعد صنعتته الترجمة» را مورد بررسی قرار دهیم.

واژگان کلیدی: آسیب شناسی، دستمزد، هزینه مترجمین، «حسام الدین مصطفی»، «أسس و

قواعد صنعتته الترجمة».

مقدمه

کتاب «أسس و قواعد صنعت الترجمة»، خلاصه ای از تجارب علمی و نتایج پژوهش‌های نظری دو دهه و حاصل بررسی انواع مختلف فنون ترجمه به زبان‌های مختلف است. در این مدت با تحولات زیادی در صنعت ترجمه در سطح جهان روبرو شده‌ایم. مترجم باید نقشه ای با خطوط مشخص داشته باشد تا فرهنگ متونی که ترجمه می‌کند را برایش مشخص کند. روش‌های ساده زبانی برای بیان قواعد و شبیه سازی معانی و مفاهیم برای افرادی که شناخت کلی به زبان بیگانه دارند نیاز است تا قابل لمس باشد و حتی کسانی که دارای مدارج عالی دانشگاهی نیستند نیز معانی مثال‌ها را به تعابیر ساده بیگانه درک می‌کنند و می‌توانند قواعد و اصول را با هر زبانی و در هر سطح زبانی دریابند. همچنین؛ مترجمین عرب می‌توانند مهارت‌های ترجمه را یاد بگیرند و در آن پیشرفت کنند و این مهارت‌ها را با تدریس به زبان عربی در قالب هر زبانی که می‌خواهند تطبیق دهند. اندک کتاب‌هایی، ترجمه را به عنوان یک صنعت پذیرفته و یا به تطبیق عملی و حرفه‌ای ترجمه به ویژه به زبان عربی یا متون ترجمه شده به این زبان پرداخته است. بیشتر نوشته‌هایی که درباره ترجمه است حتی موارد مربوط به نمونه‌های تطبیقی نیز فقط به مسائل و قالب‌های نظری پرداخته حتی مواردی که دارای نمونه های تطبیقی است نیز بر قالب‌های لغوی تمرکز کرده اما نباید تلاش اساتید و همکاران را نادیده گرفت. با این حال باید گفت تالیفات درباره تطبیقی کردن اصول ترجمه در مقایسه با کتاب‌هایی که درباره مباحث نظری و بررسی‌های توصیفی نگاه شده بسیار اندک و ناچیز است که این مساله موجب شده این نوشته‌ها از بررسی ابعاد حرفه‌ای که بازار کار سخت بدان نیازمند است، غافل شوند. کتاب «أسس و قواعد صنعت الترجمة» ادامه تلاش پیشینیان در حوزه ترجمه و علوم و فنون است. با این کتاب راه روشنی برای مترجم تازه کار گشوده می‌شود تا بتواند با آن به حقیقت و اصل این ترجمه و اصول آن آگاهی یابد. همچنین حقوق و ابزارهای مورد نیاز مترجمین لحاظ شده است که بررسی خواهیم کرد.

سوال پژوهش:

آسیب شناسی حقوق و دستمزد هزینه مترجمین از دیدگاه «حسام الدین مصطفی» با محوریت کتاب «أسس و قواعد صنعت الترجمة» چه مواردی را شامل می‌گردد؟

فرضیه پژوهش:

«حسام الدین مصطفی» اصول، قواعد، فنون ترجمه و تمرینات را ضمن مقایسه با یک زبان خارجی مشخص تدریس کرده، زیرا دانش آموزان ودانشجویان زیادی از تمایل خود به ترجمه ادبی به زبان انگلیسی یا تدریس ترجمه قانون به فرانسوی یا تدریس ترجمه مطبوعات به زبان آلمانی با وی سخن گفته بودند. گویی قواعد و اصول ترجمه از زبانی به زبان دیگر تغییر می‌کند.

به اعتقاد «حسام الدین مصطفی»، بسنده کردن به تمرین ترجمه به یک زبان خارجی مشخص، تصور نادرستی از ارتباط میان ترجمه و زبان است و روش کلاسیک یادگیری ترجمه و آموزش آن با روش مقایسه ای میان متون عربی و خارجی؛ درک نادرستی از ترجمه است. این روش ابتدائی موجب شده برخی نسبت به درک و شناخت فنون ترجمه و تطبیق عملی آن به دشواری بیافتند. از دیدگاه «حسام الدین مصطفی» در اثر مذکور «أسس و قواعد صنعته الترجمة»، پیرامون حقوق و شهریه مترجمین مباحثی همچون؛ دستمزد مترجم، مترجمین و بازار کار و... مطرح می‌باشد.

پیشینه پژوهش

پیرامون مسائل مربوط به مترجمین آثار زیادی صورت گرفته است که به زبان‌های انگلیسی و عربی و... صورت پذیرفته و مورد ترجمه قرار گرفته است. که در زیر به چند مورد از آن اشاره شده است:

علی محمد محمدی؛ در سال ۱۳۸۵ ش، مقاله ای با عنوان «تحلیل دیدگاه های مترجمان حرفه ای: کاربردهای آموزشی» برای تربیت مترجم را مورد نقد و پژوهش قرار داده است. سید محمد علوی مقدم؛ در زمستان ۱۳۸۷ ش، مقاله ای را پیرامون موضوع ترجمه با عنوان؛ «مترجم خوب کیست؟» را مورد پژوهش قرار داده است. ابوالفضل حرّی؛ مقاله ای در مورد ترجمه، با عنوان «حضور مترجم در متن روایی»، در پاییز ۱۳۸۷ ش در نشریه پژوهش زبان‌های خارجی منتشر نموده است. بهزاد قادری؛ مقاله ای را پیرامون موضوع ترجمه با عنوان، «مترجم متون ادبی چه "صیغه" ای است؟» در نشریه نشر پژوهی ادب فارسی (ادب و زبان) که در زمستان ۱۳۷۹ ش منتشر نمود را مورد واکاوی قرار داد. مقاله ای با عنوان؛ «دراسات و وثائق: حصر المطبوعات المصرية فی قرنین (دراسة للادوات و مؤشرات إحصائية)»، که توسط حسام الدین مصطفی در آپریل ۱۹۹۲ م در مجله عالم الکتب در ۲۸ صفحه به چاپ و نگارش رسیده است. مقاله ای با عنوان، «دراسات و وثائق: الحاسب الالی و توظیفه فی دارالکتب المصرية (الواقع و المستقبل)» که توسط حسام الدین مصطفی با همکاری بهیه فتحی در مجله عالم الکتب در نوامبر ۱۹۹۴ م در ۱۵ صفحه مورد نقد و پژوهش قرار گرفته است. با جستجو در منابع کتابخانه ای و پایگاه‌های اینترنتی به نظر می‌رسد، پژوهشی پیرامون آسیب شناسی حقوق و دستمزد هزینه مترجمین از دیدگاه «حسام الدین مصطفی» با تکیه بر کتاب «أسس و قواعد صنعته الترجمة» صورت پذیرفته است.

مبانی نظری پژوهش / ترجمه در لغت

واژه «ترجمه» در زبان عربی بر وزن «فعلله» و مصدر رباعی مجرد از ماده «ترجم یترجم» به معنای برگرداندن سخن از زبانی به زبان دیگر است. اما از آن جا که زبان‌دانان عرب نیز مدخل اصلی ترجمه را واژه «ترجمان» ذکر کرده‌اند. (ابن منظور، ۱۴۰۵ق: ۶۶) و واژه ترجمان بر وزن فعللان در عربی رایج نیست و اسم فاعل در باب تفاعل بر وزن متفعل است و سیبویه در مبحث اسم فاعل به آن اشاره نکرده است، لذا نظریه ورود کلمه

ترجمان از فارسی به عربی و معرب بودن آن که برخی از زبان‌دانان همچون زبیدی (زبیدی، ج ۸: ۲۱۱) و دهخدا (لغت نامه، ذیل حرف ت) به آن تصریح کرده‌اند، درست می‌نماید. بر این اساس پس از گذشت مدتی از ورود واژه ترجمان از زبان فارسی به عربی، فعل «ترجم یترجم ترجمه» از آن اشتقاق پیدا کرده است و لذا سخن طریحی (طریحی، ۱۴۰۸ق: ۲۸۷) که آن را واژه عربی و اسم فاعل دانسته، نادرست است.

مترجم کیست؟

مترجم کسی است که یک متن، مفهوم یا موضوع را از یک زبان به زبان دیگر برمی‌گرداند و باعث گسترش بینش افراد نسبت به علوم مختلف و دنیای خارج از پیرامون آنان می‌شود. در واقع؛ مترجم مهم‌ترین نقش را در تبادل فرهنگی ایفا می‌کند. از این رو، مترجم باید ترجمه‌های روان، قابل فهم و صحیح از متون مورد نظر ارائه دهد تا به ارتقای سطح معلومات و تبادل فرهنگی افراد مختلف کمک کند. مترجم باید معنی و مفهوم گوینده را حتی الامکان به طور کامل درک کند و آن‌ها را تشخیص دهد، زیرا ممکن است مفهوم گوینده و برداشت مترجم یا مخاطب با یکدیگر فرق داشته باشد و هر یک از مترجمان یا مخاطبان برداشت و ادراک متفاوتی از یک متن یا مفهوم داشته باشند. از نظر عرفی، مترجم کسی است که با استفاده از دانش خود که تسلط بر زبان مبدا و مقصود است کلامی را از زبانی به زبان دیگر بر می‌گرداند. این عمل وی را که برگرداندن کلام از زبان مبدا به مقصد است ترجمه می‌گویند. (طوسی، ۱۳۳۸ق: ۷۶۵)

اهمیت و ضرورت ترجمه

«إن الواقع الماعار والمستقبل القریب یشیران الی سعی الانسان الدائم لایجاد لغةً تفاهم مشترکةً بین الشعوب و الامم بحیث ینشا بینها حوار مفهوم و واضح، والترجمة وحدها هی الاداة التي یمکن من خلالها الوصول الی هذه اللغة المشتركة...» (حسام الدین مصطفی، ۵۸: ۱۲: ۲۰۱۲) واقعیت دنیای معاصر و آینده‌ای نه چندان دور نشان می‌دهد که انسان همواره در صدد ایجاد زبان تفاهم مشترکی میان ملت‌ها و امتهای بوده به گونه‌ای که گفت و گوی واضح و مفهوم داری را ایجاد کند. ترجمه به تنهایی ابزاری است که می‌توان با آن به این زبان مشترک دست یافت. زیرا؛ نقش میانجی را در زبان‌های مختلف دارد و اگر ترجمه نبود عملیات ارتباط میان افرادی که با زبان‌های مختلف با یکدیگر سخن می‌گفتند فراهم نمی‌شد. ترجمه در حمایت از فرهنگ و برای حفظ هویت با شناساندن فرهنگ‌ها و معارف برخی به برخی دیگر نیز اهمیت دارد و هر اندازه حرکت ترجمه از زبانی به زبان‌های دیگر افزایش یابد می‌تواند به انتشار زبان و فکر و علوم و فرهنگ ملت زبانی که ترجمه شده کمک کند. ترجمه راهی برای شناخت و ارتباط با دیگران و ایجاد ارتباطات فرهنگی و عموماً به نفع شکوفایی تمدن انسانی است و در توسعه فرهنگ‌های ملت‌های دیگر به ویژه تاثیر دارد و به همان اندازه که ترجمه در شناخت دیگران کمک می‌کند می‌تواند به درک حقائق خود ما و شناخت خودمان کمک کند. چرا که می‌توانیم به نقاط اشتراک و اختلاف خود با دیگران پی ببریم. زمانی که دیدگاه شخصی از دیگران داریم می‌توان مقایسه‌ای از خود و دیگران داشت، و هم چنین از نظرات دیگران نسبت به خود آگاه شویم و مواضع ضعف و قدرت خود

را تشخیص دهیم. با ترجمه می‌توانیم به انتقادات دیگران از خود پی ببریم و با آن خودمان را نقد کنیم. در هر حال دنیا بدون ترجمه قابل تصور نیست. ترجمه فقط انتقال میان دو طرف دور نیست بلکه فعالیتی موثر و متأثر است و شبکه ای تپنده و مرتبط میان دریاها و رودهای زبان‌های مختلف است. ترجمه مادر همه هنرهای انسانی است که فرهنگ‌های ملت‌های مختلف را نشر می‌دهد و به نزدیک کردن ملت‌ها کمک کرده و چرخ تحول و توسعه را به جلو می‌برد. واقعیت نشان داده که ارتباط مستقیمی میان ترجمه ملت‌های مختلف و پیشرفت و تحول آنان وجود دارد. زیرا؛ بیشتر ملت‌هایی که در رفاه اقتصادی و شکوفائی علمی به سر می‌برند بیشتر از دیگران ترجمه می‌کنند با ترجمه شناخت به دست می‌آید و علوم و ملت ترقی می‌کنند. ترجمه یکی از مهم ترین معیارهای متمایز کننده فرهنگ‌های مختلف است. علیرغم اینکه ترجمه انتقال دهنده و گیرنده فرهنگ هاست اما حرکت ترجمه تعیین کننده گیرنده و فرستنده این فرهنگ است و هر اندازه که انتقال از زبان مشخصی افزایش یابد می‌توانیم بگوئیم فرهنگ، زبان فرستنده است. اما اگر ترجمه به زبانی بیش از زبانی باشد معنایش این است که فرهنگ گیرنده دارد. ترجمه هنوز یکی از برجسته ترین معیارها برای نشان دادن میزان تحول فرهنگی و علمی است و نقش مهمی در تثبیت و انتشار صلح میان ملت ها نیز دارد. زمانی که روابط میان کشورها پیچیده می‌شود و بحران‌هایی رخ می‌نماید نیاز به گفت و گوی مفهومی میان طرف‌های درگیر به وجود می‌آید و ترجمه ابزار رساندن دیدگاه ها و افکار روشن و نزدیک کردن دیدگاه ها با استفاده از ساختارهای تضمینی و گویاست و فقط مترجم می‌تواند با مفاهیم واضح آن را امکان پذیر کند. اهمیت ترجمه فقط به هنگام اختلافات و درگیری ها منحصر نمی‌شود بلکه می‌توان آن را با ایجاد زمینه ارتباطی میان فرهنگ‌های مختلف که مانع از درگیری‌های احتمالی شود، ابزار پیش گیرنده در به وجود آمدن اختلافات دانست و حتی پس از به وجود آمدن درگیری ها نیز ترجمه با ایجاد زمینه گفت و گوی مشترک به منظور رهایی از تاثیرات درگیری، نقش درمانی ایفا می‌کند.

ویژگی‌های اخلاقی مترجم

«إن من أهم السمات التي يجب أن يتحلّى بها المترجم صفه الأمانة، فالأمانة ركيزة أساسية من ركائز الأخلاق القويمه، زكاهها الله عزوجل و حضت عليها تعاليم الاسلام...» (حسام الدین مصطفی: ۲۰۱۲م: ۲۷۵-۲۷۶) امانتداری؛ مهم ترین ویژگی است که مترجم باید بدان آراسته باشد. زیرا امانتداری یکی از اصول اساسی اخلاق نیک است و خداوند متعال و آموزه‌های اسلام نیز بر آن تاکید دارد. امانت علمی؛ فقط به آموزش علم و امانتداری در انتقال آن منحصر نمی‌شود، بلکه شامل امانتداری در دقت نظر و درک درست اطلاعات است؛ تا مترجم بتواند در فرایند ترجمه، انتقال دقیقی داشته باشد بنابراین مترجم؛ مورد اعتماد نویسندگان و مولفان نیز است و نباید حقوق نشر و تالیف را نادیده بگیرد و نوشته ی دیگران را به نام خود بزند. بلکه، باید به نویسنده اصلی اشاره کند. باید اسرار متون ترجمه شده حفظ شود و در هیچ حال درصدد افشای آن یا سوء استفاده از آن نباشد. مترجم باید به زمان توافقی برای تحویل ترجمه متعهد باشد و در زمان توافق شده متون را تحویل دهد و هیچ عذری در عدم پایبندی وی به زمان وجود ندارد مگر مرگ که از اراده انسان خارج است. منظور از

امانتداری در زمان یعنی استفاده بهینه از زمان مشخص شده برای اتمام کار و تلف نکردن برای موارد غیر مفید که به نفع کار نیست. بنابراین مترجم از زمان برای انجام وظیفه خود به بهترین شکل استفاده می‌کند. درباره امانتداری مترجم در انتقال باید گفت وی انتقال دهنده محتوا، دیدگاه‌ها و احساسات متن بر اساس روش نویسنده اصلی است باید با همه توان تلاش کند گرایشات و دیدگاهها و احساسات خاص خود را از محتوای متنی که در حال ترجمه است دور نگاه دارد زیرا هیچ توجیهی برای مترجم جهت وارد کردن خود در ترجمه وجود ندارد. بنابراین مترجم در درجه اول باید به نقش محول شده و مسئولیتی که بر گردنش است آگاه باشد و به رسالت و نقش خود در خدمت به دین و ملت ایمان داشته باشد. زمانی که مترجم به بزرگی این نقش و قداست رسالتش پی ببرد، سنگینی مسئولیت خود را در برابر کار و همکارانش احساس خواهد کرد و به بهترین شکل برای انجام وظیفه خود تلاش خواهد کرد و خود را از تقلب، دروغ و خیانتی که به رازپراکنی یا هدر دادن هزینه منجر می‌شود، دور نگاه خواهد داشت. زیرا؛ وقت کثی و هدر دادن امکانات و متوقف کردن کار یا تغییر و تحریف محتوای متن یا ادا نکردن حق ترجمه و دقت در یافتن معادل‌های مناسب برای اصطلاحات یا سوء استفاده از وظیفه به منظور دست یافتن به ناحق بر سود شخصی یا نزدیکان نیز از جمله مصادیق خیانت درامانت است. پس زمانی که مترجم به شرافت رسالت و بزرگی مسئولیت خود پی ببرد در صدد رشد مهارت‌ها و امکانات خود برای مقابله با چالش‌های تحمیلی کار بر خواهد آمد.

حقوق مترجمین

هر مترجمی یا پدید آورنده اثر فکری و ادبی، نسبت به آن اثر دارای دو نوع حق مادی و معنوی است که قانون ترجمه و نشر نیز از آن حمایت می‌کند:

حقوق مادی مترجم

در قانون ترجمه و نشر ایران، حقوق مادی پدید آورنده و به دیگر سخن، حق انحصاری هرگونه بهره برداری مالی از اثر برای پدید آورنده شناخته شده است. این حق خصوصا شامل حق نشر و تکثیر، حق ترجمه، حق اقتباس و تلخیص و تبدیل حق عرضه و اجرای آثار نمایشی و موسیقی و حق استفاده از پاداش و جایزه است. پدید آورنده می‌تواند از اثر خود شخصا بهره برداری مالی کند یا استفاده از حقوق مادی خود را به غیر واگذار نماید. ماده ۵ قانون حمایت حقوق مولفان و مصنفان و هنرمندان در این خصوص می‌گوید: «پدید آورنده اثرهای مورد حمایت این قانون می‌تواند استفاده از حقوق مادی خود را در کلیه موارد زیر به غیر واگذار کند:

۱- تهیه فیلم‌های سینمایی و تلویزیونی و مانند آن؛

۲- نمایش صحنه ای مانند تئاتر و باله و نمایش‌های دیگر؛

۳- ضبط تصویری یا صوتی اثر بر روی صفحه یا نوار یا وسیله دیگر؛

۴- پخش از رادیو و وسایل دیگر؛

۵- ترجمه و نشر و تکثیر و عرضه اثر از راه چاپ و نقاشی و عکاسی و گراور و کلیشه و قالب ریزی و مانند آن؛

۶- استفاده از اثر در کارهای علمی و ادبی و صنعتی و هنری و تبلیغاتی؛

۷- به کار بردن اثر در فراهم کردن یا پدید آوردن اثرهای دیگری که در ماده دوم این قانون درج شده است.»

بنابراین حقوق مادی پدید آورنده قابل نقل و انتقال به موجب قرار داد است. همچنین، این حقوق قابل انتقال از طریق ارث و وصیت است و ماه ۱۲ قانون به این قاعده تصریح کرده است. شایان ذکر است که قانون ایران درباره قراردادهای بهره برداری از اثر مقررات خاصی ندارد و این قراردادها تابع قواعد عمومی است و حال آن که در برخی از کشورها مانند: فرانسه، مقررات جامعی در این زمینه به منظور حمایت از پدید آورندگان و جلوگیری از سو استفاده بهره برداران که اغلب از لحاظ اقتصادی قوی تر هستند و می‌توانند نظر خود را بر مترجمان، مولفان و هنرمندان تحمیل کنند دیده می‌شود. شایسته است قانونگذار ایران نیز مقررات خاصی برای این گونه قراردادهای وضع کند. پیش نویس لایحه جدید از لحاظ حقوق مادی پدید آورنده، جامع تر از قانون فعلی است و حتی توزیع اثر برای عموم از طریق امانت دادن، یا اجاره، فروش و نظایر آن نیز در آن ذکر شده است (ماده ۶). به علاوه در این پیش نویس یک ماده به واگذاری و اجازه بهره‌برداری از حقوق پدید آورندگان اختصاص یافته (ماده ۲۰) که متضمن مقرراتی در جهت حمایت از پدید آورنده است. از جمله آن که این واگذاری باید به موجب قرار داد کتبی باشد و واگذاری تمام یا بخشی از حقوق مادی شامل واگذاری حقوق دیگر که صریحاً در آن ذکر نشده نخواهد بود. مثلاً اگر مولف یک نسخه از کتاب خود را به کسی بفروشد، خریدار نمی‌تواند آن را تکثیر کند. این قاعده در قانون فعلی صریحاً ذکر نشده ولی از قواعد عمومی قابل استنباط است. در مورد انتقال حقوق مادی پدید آورنده به موجب قرار داد؛ ماده ۱۴ قانون ۱۳۴۸ حق انتقال گیرنده را به مدت سی سال محدود کرده، مگر این که برای مدت کمتر توافق شده باشد. این یک قاعده آمره و تنها قاعده ای است که حق انتقال گیرنده را در حمایت از پدید آورنده محدود کرده است. (صفایی، ۱۳۸۳: ۳۲۱)

حقوق معنوی مترجمین

مترجم و هر پدید آورنده اثر فکری و ادبی، علاوه بر حقوق مادی، دارای حقوق غیر مادی نیز می‌باشد که این حقوق مربوط به شخصیت او و برای حمایت از آن است. قانونگذار این حقوق را به عنوان حقوق معنوی تعریف نکرده است. ولی با توجه به مواد مختلف قانون می‌توان آن را شامل حقوقی با عنوان حق انتشار، حق حرمت نام و حق حرمت اثر دانست. بر طبق ماده ۳ قانون حمایت حقوق مولفان و هنرمندان می‌گوید: «حقوق معنوی پدیدآورنده محدود به زمان و مکان نیست و غیر قابل انتقال است.» بنابراین حقوق معنوی دارای ویژگی‌های زیر است:

- محدود به زمان نیست، یعنی دایمی است و با مرور زمان از بین نمی‌رود.

- محدود به مکان نیست؛ یعنی محل اقامت پدید آورنده یا محل انتشار و عرضه اثر و هر عامل مکانی دیگر در آن بی‌تاثیر است. بنابراین، قانون ایران از لحاظ حقوق معنوی از همه آثار ادبی و هنری، اعم از این که برای نخستین بار در ایران منتشر شده باشند یا نه و اعم از این که اثر متعلق به ایرانی یا بیگانه باشد، حمایت می‌کند غیرقابل انتقال است. به نظر می‌رسد که مقصود از غیرقابل انتقال بودن این حقوق به موجب قرار داد بین زندگان است نه غیر قابل انتقال بودن از طریق ارث یا وصایت. در تایید این نظر می‌توان چنین استدلال کرد: اولاً، حمایت از شخصیت پدید آورنده اقتضا می‌کند که حقوق مادی او بعد از مرگ به وسیله کسانی که قائم مقام او هستند اعمال می‌گردد.

ثانیاً، ماده ۴ قانون مذکور این حقوق را محدود به زمان ندانسته است و از این رو حقوق مزبور نباید با فوت پدید آورنده از میان برود.

ثالثاً، از ماده ۲۶ قانون که برای وزارت(فرهنگ و ارشاد اسلامی) بعد از سپری شدن مدت حمایت از حقوق مادی، عنوان شاکی خصوصی در صورت تجاوز به حقوق معنوی او قایل شده، استنباط می‌شود که اعمال حقوق معنوی بعد از فوت پدید آورنده با قائم مقام او اعم از وراثت یا وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است (صفایی، ۱۳۸۳ش: ۳۲۷).

حقوق مترجمین در ایران

از سال ۱۳۵۸ ش و پس از پیروزی انقلاب اسلامی حمایت از حقوق مترجمان و مولفان و هنرمندان به طور جدی مورد بررسی قرار گرفت؛ زیرا برخی از فقها حمایت از حقوق مترجم و مولف و هنرمند (خصوصاً حقوق مادی) را منطبق با شرع نمی‌دانستند. لیکن با کوشش طرفداران حقوق مترجم و مولف و اظهار نظرهای گروهی از فقها و مراجع تقلید، امروزه گرایش به ضرورت حمایت از مالکیت ادبی و هنری و شرعی بودن آن در میان فقهای اسلامی تقویت شده و گروهی از فقهای بزرگ طرفدار این نظریه هستند و با آوردن دلایلی قاعده حمایت از حقوق مترجمین را بیان کرده‌اند. از جمله دلایلی مانند: اثبات مالکیت تکوینی اعمال ذهنی(خامنه‌ای، ۱۳۸۴ش: ۴) و تمسک به ادله حرمت سرقت و غضب (شبییری: ۱۸)، حکم عقل به اولویت انسان نسبت به کار خود و نتایج آن(حائری، کاظم، ص ۹۷)، قاعده لاضرر (صدر، ۱۴۱۹ق: ۲۷۶)، حکم حکومتی فقیه، قاعده حفظ نظام، دلیل عقل مستقل، قاعده صحت(شفایی: ۷۶)، حق سبق و تمسک به عموم اوفوا بالعقود(عمید زنجانی، ۱۳۸۲ش: ۱۹۷) نیز برای اثبات حقوق مالکیت فکری و ادبی ذکر شده است.

در قانون حمایت از مولفان و مترجمان در ایران، مانند قوانین کشورهای دیگر و کنوانسیون‌های بین‌المللی، حمایت قانون متوجه شکل اثر است ولی شکل خاص شرط نیست. ماده ۱ قانون ۱۳۴۸ هر پدیده ادبی یا

هنری‌ای را «بدون در نظر گرفتن طریقه یا روشی که در بیان و یا ظهور یا ایجاد آن به کار رفته» اثر قابل حمایت تلقی کرده و ماده ۲ نیز عدم تاثیر شکل و نحوه بیان اثر را در حمایت قانون تاکید کرده است و از این جهت قانون ایران با کنوانسیون برن (ماده ۲) هماهنگی دارد. در مورد ترجمه، قانون ایران صراحت دارد. از نظر حقوقی با توجه به ماده (۱) قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲/۱۰/۶ باید گفت که قانونگذار از کلیه ترجمه‌هایی که به نحوی متضمن عمل ترجمه است، حمایت می‌کند. در نتیجه، فرقی بین ترجمه‌های مکتوب و غیر مکتوب وجود ندارد. پس، خواه مترجم، ترجمه خود را به صورت نوشته درآورده باشد و یا آن را در نوار یا فیلم یا هر وسیله دیگر ضبط کرده باشد، از حمایت قانون برخوردار خواهد بود. حمایت قانونی از ترجمه و آثار فکری و ادبی مشروط به ثبت رسمی آن‌ها نیست و اثر به محض ایجاد قابل حمایت است، هرچند که مترجمان، مولفان و هنرمندان می‌توانند بر طبق ماده ۲۱ قانون مزبور و آیین نامه اجرایی آن، اثر، نام، عنوان و نشانه ویژه اثر را در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی یا ادارات تابع آن به ثبت برسانند و از مزایای ثبت که خصوصاً برای اثبات دعوی مفید است بهره مند شوند. قاعده اختیاری بودن ثبت و مشروط نشدن حمایت قانونی به آن، منطبق با معیارهای بین المللی است. (صفایی، ۱۳۸۳: ۳۱۹) در ادامه، پس از نگاهی گذرا به زندگی نامه ادبی و معرفی کتاب «حسام الدین مصطفی» به بحث آسیب شناسی حقوق و دستمزد هزینه مترجمین از دیدگاه «حسام الدین مصطفی» با محوریت کتاب «أسس و قواعد صنعت ترجمه» پرداخته خواهد شد.

نگاهی گذرا به زندگی ادبی «حسام الدین مصطفی»

«حسام الدین مصطفی»، مترجم، مدرس و محقق مصری می‌باشد که دارای کتب، مقالات و اثرات ادبی فراوانی در زمینه‌های مختلف علمی می‌باشد. او رئیس مکتب عربی ترجمه، رئیس شورای itummsan انجمن مترجمان مصر - مرکز ملی ترجمه، عضو شورای بین المللی زبان عربی، عضو بخش ترجمه اتحادیه نویسندگان مصر، مترجم، مدرس و محقق مصری، رئیس شورای ent مسسان انجمن مترجمان مصر مرکز ملی ترجمه، عضو شورای بین المللی زبان عربی، عضو بخش ترجمه اتحادیه نویسندگان مصر می‌باشد. نویسنده «حسام الدین مصطفی» با مطالعه و پژوهش در مورد زبان‌های خارجی، ترجمه، مدیریت بازرگانی و علوم سیاسی آثار بسیاری به عربی، انگلیسی، فرانسوی، ایتالیایی و چینی ترجمه کرده و بر تعدادی از پروژه‌های ترجمه برای موسسات بین المللی و تجربه وی در زمینه‌های مختلف ترجمه به بیش از ۲۰ سال می‌رسد. سازمان‌های رئیس مدرسه ترجمه عربی آگاهی دارد. وی مدرس تخصصی علوم و هنرهای ترجمه، مربی معتبر از انجمن آموزش و توسعه آمریکا و عضو بسیاری از سازمانها و نهادهای بین المللی در زمینه ترجمه می‌باشد. او یک محقق متخصص در مسائل ترجمه و عرب سازی بوده است. او در بسیاری از کنفرانس‌های بین المللی به عنوان مترجم یا محقق شرکت کرده است. او در تعدادی از روزنامه‌ها و مجلات عربی و خارجی در زمینه‌های ترجمه، زبان، ادبیات، سیاست و علوم اداری مقاله مینویسد. نویسنده ای است که آثار او در بسیاری از مجلات، روزنامه‌ها و وب سایت‌های عربی و خارجی به چاپ رسیده است. آثار وی در نوشته‌های ادبی، علمی، فلسفی و سیاسی متفاوت

بوده است. «حسام الدین مصطفی» دارای دو کتاب به نام «ترجمات معانی القرآن الکریم إلى اللغة الإنجليزية من ۱۶۴۹ إلى ۲۰۱۹ - موضوعات مختارة» و کتابی به نام «أسس و قواعد صنعته الترجمة» می‌باشد و همچنین دارای مقالاتی می‌باشد که می‌توان به؛ مقاله ای با عنوان القراءه و الكتابة فی مسيراتهم، لقاء حی مع د.حسن الباشا (الفائز بجائزة الدولة التقديرية فی الفنون)، «دراسات و وثائق: الحاسب الالی و توظيفه فی دارالکتب المصریة (الواقع و المستقبل)»، «الکتب فی قنوات الاتصال: کشاف العروض بالدوريات المصریة...!»، «دراسات و وثائق: حصر المطبوعات المصریة فی قرنین (دراسة للادوات و مؤشرات إحصائية)» و... اشاره نمود. به اعتقاد «حسام الدین مصطفی»، ترجمه بیشتر شبیه سفری به مناطق مختلف است. مترجم - که گاهی خواننده متن ترجمه شده نیز وی را همراهی می‌کند؛ مسافرانِ متن‌ها هستند. هر متنی نیز مانند منطقه ای جدید، دارای ویژگی‌ها و جغرافیای خاص خود است. بنابراین هر مترجمی باید در بازگشت از سفر، بدون گم کردن راه یا خستگی، تضمینی برای بازگشت سالم از این سفر داشته باشد. تنها ضامن بازگشت سالم مترجم؛ مسلح شدن به ابزار و مهارت‌های زبانی برای درک دیده‌های خود و از بین بردن ابهام هاست. مترجم باید برای ترجمه متونی که به وی واگذار می‌شود، نقشه ای کاملاً آشکار و مشخص داشته باشد. اما دست پر بازگشتن از سفر ترجمه فقط با ترسیم جزئیات متن، تصویرسازی و شبیه سازی متن مقصد به متن مبدأ میسر خواهد شد.

خلاصه کتاب «أسس و قواعد صنعته الترجمة»

کتابی با عنوان «أسس و قواعد صنعته الترجمة» که توسط «حسام الدین مصطفی» نوشته شده است، که به زبان عربی بوده و شامل ۳۷۲ صفحه می‌باشد که در ۱۷ ماه مه سال ۲۰۱۲ م به چاپ رسیده است. تالیفات زیادی درباره زبان و علوم زبانی و ترجمه به عربی و زبان‌های دیگر در کتابخانه‌های کشورهای عربی و دیگر کشورها انباشته شده که هر کدام سهم به سزایی در ترسیم ابعاد علوم ترجمه و فنون آن، نظریه پردازی اصول ترجمه و قالب بندی آن دارند. اما در این بین کتابهای اندکی، ترجمه را به عنوان یک صنعت، پذیرفته و یا به تطبیق عملی و حرفه ای ترجمه به ویژه به زبان عربی یا متون ترجمه شده به این زبان پرداخته‌اند. بیشتر نوشته‌هایی که درباره ترجمه است حتی موارد مربوط به نمونه‌های تطبیقی نیز فقط به مسائل و قالب‌های نظری پرداخته، حتی نمونه‌های تطبیقی نیز بر قالب‌های لغوی تمرکز کرده، اما نباید تلاش اساتید و همکاران را نادیده گرفت. با این حال باید گفت تالیفات، درباره تطبیقی کردن اصول ترجمه در مقایسه با کتاب‌هایی که درباره مباحث نظری و بررسی‌های توصیفی نگاشته شده، بسیار اندک و ناچیز است و این مساله موجب شده این نوشته‌ها از بررسی ابعاد حرفه ای که بازار کار سخت بدان نیازمند است، غافل شوند. کتاب «قواعد و پایه‌های صنعت ترجمه» نام دارد خلاصه‌ای از تجارب علمی و نتایج پژوهش‌های نظری دو دهه و حاصل بررسی انواع مختلف فنون ترجمه به زبانهای گوناگون است.

«حسام الدین مصطفی»، برای بیان و تفهیم موضوعات مختلف از روشها و تعبیر ساده‌تری استفاده کرده تا خواننده، راحت‌تر از آنچه که در منابع و تالیفات دیگر وجود دارد به این موضوعات دسترسی پیدا کند. وی

تلاش کرده در این کتاب، برخی از موضوعات مرتبط را شرح و توضیح دهد تا خواننده برای درک آن دچار زحمت نشود. از سوی دیگر با خودداری از بکار بردن تعابیر بیگانه اثبات کرده، زبان عربی می‌تواند مفاهیم را بدون نیاز به واژگان بیگانه، روشن و شفاف به خواننده برساند. وی برای بیان قواعد و شبیه‌سازی معانی و مفاهیم؛ روشهای ساده‌ی زبانی را برگزیده تا برای افرادی که با زبان بیگانه، ناآشنا هستند، قابل لمس باشد. حتی کسانی که دارای مدارج عالی دانشگاهی نیستند نیز معانی مثال‌ها را با تعابیر ساده بیگانه درک کنند و بتوانند قواعد و اصول را با هر زبانی و در هر سطح زبانی دریابند. «حسام الدین مصطفی» اصول، قواعد، فنون ترجمه و تمرینات را ضمن مقایسه با یک زبان خارجی مشخص تدریس کرده، زیرا دانش آموزان ودانشجویان زیادی از تمایل خود به ترجمه ادبی به زبان انگلیسی یا تدریس ترجمه قانون به فرانسوی یا تدریس ترجمه مطبوعات به زبان آلمانی با من سخن گفته بودند. گویی قواعد و اصول ترجمه از زبانی به زبان دیگر تغییر می‌کند. هدف از نگارش این کتاب و برگزاری دوره‌های آموزشی با حضور دانش آموختگان زبان‌های مختلف اثبات این نکته است که مترجمین عرب می‌توانند با یاد گرفتن مهارت‌های ترجمه، در آن پیشرفت کنند و این مهارت‌ها را در قالب هر زبانی که می‌خواهند تطبیق دهند. به اعتقاد «حسام الدین مصطفی»، بسنده کردن به تمرین ترجمه به یک زبان خارجی مشخص، تصور نادرستی از ارتباط میان ترجمه و زبان است و روش کلاسیک یادگیری ترجمه و آموزش آن با روش مقایسه‌ای میان متون عربی و خارجی؛ درک نادرستی از ترجمه است. این روش ابتدائی موجب شده برخی نسبت به درک و شناخت فنون ترجمه و تطبیق عملی آن به دشواری بیافتند. این کتاب ۷ بخش دارد، و با مقدمه‌ای برای خوشامدگویی به خواننده و هدف نگارش آغاز شده است. در بخش اول درباره زبان و اینکه زبان، زمینی برای درخت ترجمه است سخن گفته و تاکید کرده ترجمه؛ فرزند زبان است. ترجمه اصیل و باهویت، ویژگی‌های فکری زبان مبدأ را می‌نمایاند و آن را به زبان مقصد منتقل می‌کند که در صورت فقدان آن، ترجمه قابل درک نخواهد بود. وی تلاش کرده در ضمن بیان این موضوعات و نکات، مفاهیم و مسائل مرتبط با زبان را با بیانی ساده و به دور از پیچیدگی مطرح کند که نقطه آغازی برای سفر ما به دنیای ترجمه با تقسیم بندی‌های مختلف باشد. اما بخش دوم، درباره دنیای ترجمه و دلایل اهمیت یافتن و تاریخ پیدایش آن، نقش عربها در تعیین حرکت ترجمه طی دوره‌های مختلف، سپس مفاهیم و تعریف‌های ترجمه، تعریف انواع ترجمه و نظریه‌های ترجمه، دشواریها و چالش‌های فرا روی مترجم و راههای مبارزه با آن است. بخش سوم نیز درباره فرایند ترجمه، عملیات اولیه، زمینه سازی برای ترجمه نهائی، اهمیت گام‌های اولیه در ترجمه نهائی، بررسی متون مختلف و ویژگیهای آن است. بخش چهارم به ساختار ذهنی بشر و نقش ذهن در بررسی متون ترجمه شده می‌پردازد و عوامل نامحسوس براین فرایند و ارتباط میان ترجمه و توانمندی‌های ذهنی و موانع فراروی درک درست متن و روش مقابله با آن و مهارت‌های ذهنی مترجم را بررسی خواهد کرد. در بخش پنجم نیز سخن از ترجمه حرفه‌ای، توضیح و تشبیت اصول اساسی ترجمه با دیدگاهی حرفه‌ای، مترجم حرفه‌ای و اصول اخلاقی حاکم بر بازار جهانی ترجمه و ابزارهای مورد نیاز یک مترجم است. بخش ششم نیز درباره ترجمه و فرهنگ، نقش هریک از این دو، میزان تاثیرگذاری بر یکدیگر، ترجمه‌های مختلف یک متن و نقش ترجمه در فرهنگ سازی است. در بخش هفتم نیز فهرستی از مهمترین

مراجع و منابع برای دقت در جزئیات و شناخت برخی از چارچوب‌های نظری دردنیای ترجمه تهیه شده است. هدف «حسام الدین مصطفی» با نوشتن این کتاب تلاش کرده تا راه روشنی برای مترجم تازه کار بگشاید تا بتواند با آن به حقیقت و اصول ترجمه آگاهی یابد. محتوای این کتاب، آشکار و گزیده؛ اصول برخورد حرفه ای با این صنعت را نشان می‌دهد. در این مهم از خوانندگان غیر حرفه ای نیز غافل نشده و تلاش کرده تا آنان نیز با خواندن این کتاب با ماهیت ترجمه، رسالت واقعی ترجمه، نقش مترجم، روش‌های ترجمه و چالش‌ها آشنا شوند و به این اشتباه که ترجمه فقط جایگزینی کلمات یا عملیاتی مکانیکی است، پی برده و بدین ترتیب، جایگاه ترجمه و مترجم ارتقا یابد.

دستمزد مترجم

مطابق با نوشته حسام الدین مصطفی «من حق المترجم علی مقابل الخدمه التي يقدمها، و أن يكون هذا المقابل عادلاً يكافئ الجهد الذي يبذله عند قيامه بواجبات مهنته، و هناك حدود دنيا للمتقابل الذي يستحقه المترجم متعارف عليه بين أهل الصنعة، و لكن الممارسات العلمية تشير..» (حسام الدین مصطفی، ۲۰۱۲م: ۲۵۴) مترجم حق دارد برای خدمتی که ارائه می‌دهد، مبلغی معادل تلاش خود دریافت کند، کارشناسان این صنعت، حداقل پاداش‌هایی را برای مترجم در نظر گرفته‌اند، اما تجربه نشان داده برخی حق مترجم را دست کم می‌گیرند، که این مساله ناشی از عدم درک و ناآشنایی با حرفه ترجمه، و ارج نهادن به تلاش مترجمان و ورود مدعیان به دنیای ترجمه است. این در حالی است که برخی نیز به دنبال بهره‌گیری از سیاست عرضه و تقاضا و سوءاستفاده از نیاز مترجم هستند. گاهی مترجم نیز قدر خود را نمی‌داند- خصوصاً مترجمان تازه فارغ التحصیل شده - و از حق خود می‌گذرند، این افراد حتی حرفه خود را با حرفه‌های مشابه نیز مقایسه نمی‌کنند، در هر شرایطی قیمت ترجمه کلمه یا صفحه عربی در مقایسه با دیگر زبان‌های مشابه و تخصصی نیز در پایین‌ترین حد است. بنابراین هر مترجم باید قیمت‌های تصویب شده را بررسی کرده و حداقلها را بشناسد و با کسب تخصص و مهارت، مستحق دریافت حق کامل خود باشد.

مترجم و بازار کار

طبق نظریه حسام الدین مصطفی «إن أول ما يؤثر في صاحب العمل أو العميل، و يجعله يهتم بطلبك هو السيرة الذاتية التي تقدمها، موضحاً بها هدفك و معلوماتك و موهلاتك و إنجازاتك، و السيرة الذاتية هي: بيان او تقرير شخصي..» (حسام الدین مصطفی، ۲۰۱۲م: ۲۹۱) اولین مساله مورد توجه صاحب کار یا مشتری، درخواست مشخصات و سابقه است تا با آن هدف، اطلاعات، صلاحیت‌ها و دستاوردهای خود را توضیح دهد. مطلب یا گزارش مختصر شخصی که برخی اطلاعات خصوصی درباره سابقه کار و صلاحیت شخصی فرد مایل به دستیابی به شغل یا وظیفه شخصی را بیان می‌کند و یک صفحه بازاریابی است که مهارت‌ها، دستاوردها و تجربیات یابنده کار را به روشی واقع‌گرایانه، علمی‌سازماندهی شده و جالب به نمایش می‌گذارد. اهمیت سوابق شخصی در این است که: ۱- شخص را معرفی می‌کند. ۲- ابزار ارزیابی برای کارفرماست. ۳- ابزاری برای

بازاریابی است. ۴- فراخوانی برای مصاحبه شخصی است. بنابراین از طریق فرایند مصاحبه مترجم می‌تواند وارد بازار کار شود.

مزایای بازنگری و دقت نظر مترجم

طبق نظریه حسام الدین مصطفی «المترجم الحصیف هو من ینشی قائمۃ بالأخطاء التی اعتاد الوقوع فیها، و یقیس مدی نجاهه فی تفادی هذه الأخطاء فی کل مره یترجم فیها...» (حسام الدین مصطفی، ۲۰۱۲م: ۱۸۹-۱۹۰) مترجم باهوش با تهیه لیستی از خطاهایی که معمولاً به دام آن می‌افتد، میزان موفقیت خود را هر بار ارزیابی می‌کند و به این خطاها که ناشی از تایپ سریع یا غرق شدن در ترجمه است پی می‌برد. منابع زیادی درباره خطاهای رایج زبانی وجود دارد که مترجم باید بداند مراجعه کند و از آن به عنوان مرجعی برای تعیین درست و نادرست کمک بگیرد. گاهی مترجم می‌تواند از طریق نرم افزارها و ابزار دقیق زبانی، چه جداگانه و در قالب نصب برنامه‌ی خاصی یا نرم افزارهای نوشتاری مانند مایکروسافت ورد، خطاهای تایپی، املائی و دستوری را که به دلیل حجم زیاد متن و تراکم کلمات هنگام نوشتن پیش آمده، پیدا کند. البته این برنامه‌ها فقط برای زبان‌های موجود در لیست نرم افزارها قابلیت اجرایی دارد. اما باید توجه کرد برخی از کلمات و ساختارها در ابزارهای تصحیح الکترونیکی زبان ممکن است به عنوان خطاهای تایپی یا گرامری، به ویژه در زبان عربی، تشخیص داده شود، درحالی که این کلمات درست هستند، بنابراین باید برنامه تصحیح زبانی را به شکلی جزئی دنبال کرد و فقط به دنبال جایگزینی کلی ماشینی نباشیم چرا که گاهی درست عمل نمی‌کند زیرا بسیاری از کلمات، ساختارها و تعابیر در نرم افزارهای زبانی گنجانده نشده بنابراین لازم است از گزینه (جایگزین کردن همه الفاظ با ابزار الکترونیکی) پرهیز کرد. مترجم در بازنگری باید از درستی ساختار بیان کننده معنای نویسنده و خالی بودن آن از هرگونه ابهام یا اشتباه مطمئن باشد و در بازنگری نهایی از این مساله جزئی غفلت نکند که مستلزم مقایسه دقیق میان متن مبدأ و مقصد است. مترجم نباید متن را بدون بازنگری رها کند زیرا خطاهای زیاد ترجمه، آن را ناقص کرده و از ارزش و دستمزد مترجم می‌کاهد بلکه بهتر این است که مشکلات بازبین و ویراستار را به حداقل برساند.

ویژگی‌های اخلاقی مترجم صاحب کار

«قد یکون المترجم هو صاحب العمل، أو رئیساً لفريق من المترجمین، و هذا یتوجب أن یتقن باخلاقیات خاصه، و یسلک صاحب العمل الخلق الذی یتعامل مع موظفیه من منطلق قیمی و انسانی، وفق قواعد عقائدیة و أخلاقیة سلیمه، و علیه أن یری الرابض بینه و بین الموظفين كما العلاقین...» (حسام الدین مصطفی، ۲۰۱۲م: ۲۲۷) گاهی مترجم خود صاحب کار یا رئیس تیم مترجمین است که این خود مستلزم پایبندی به اخلاقیات ویژه‌ای است تا با اخلاق نیک واز بُعد انسانی و بر اساس اصول اعتقادی و اخلاقی سالم با کارمندان خود برخورد کند. درست مانند اجزای بدن که هر یک وظیفه مشخصی دارد. کارمندان وی نیز هر یک دارای نقش و ارزش ویژه‌ای هستند، مترجم زمانی که کارفرماست و افرادی چه مترجم یا غیرمترجم تحت مدیریت

وی فعالیت کنند وهم چنین مترجم آزادی که برای خودش کار می‌کند؛ باید به عنوان صاحب کار دارای اخلاق حرفه ای باشند که خود مستلزم صداقت با زیر دستان است. باید نوع کار را برای آنان توضیح دهد و مطمئن شود که زیردستان از همه جزئیات آگاهی دارند و مدت زمان هر ماموریت و دستمزد هر کارمند را توضیح دهد و عادل و با انصاف باشد نه حریص که از حق کارمند کم کند و با نیاز وی تجارت کند. مترجم صاحب کار نباید از زیردستان خود بیش از توان آنان بخواهد و دستمزدی کمتر به آنان بدهد بلکه باید کار را بر اساس توان آنان و دستمزدی که قرار است به آنان بدهد، محول کند. و دستمزد نیز عادلانه و منصفانه باشد. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلَوُّوا أَوْ تَعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا). (نساء: ۱۳۵)

ای کسانی که ایمان آورده اید، بخاطر خدا قسط را بر پا دارید و شهادت به عدل بدهید و دشمنی با گروهی، شما را به انحراف از حق نکشاند، عدالت کنید که آن به تقوی نزدیکتر است و از خدا بترسید که خدا از آنچه می‌کنید باخبر است. صاحب کار باید با کارمندان خود به عنوان افرادی که شریک موفقیت و ابزار اجرایی شدن این موفقیت هستند؛ با آنان با احترام رفتار کند، انسانیتشان را خدشه دار نکند و توانشان را زیر سوال نبرد، و با آنان به عنوان خدمتکار یا برده رفتار نکند.

مترجم صاحب کار باید دستمزد کارمندان خود را بدون تاخیر، در زمان مشخص و سریع پرداخت کند تا مورد تقدیر کارمندان قرار بگیرد. باید با مدارا و مهربانی با آنان رفتار کند و از کسی که سزاوار است عذر خواهی کند و رزق و روزی کارمند را وسیله انتقام جویی قرار ندهد مگر اینکه دچار خطای حرفه ای فاحشی شده باشد یا به ضرر منافع یا آبروی موسسه اقدام کرده باشد و مجازات نیز بر اساس قوانین سازمان کار و مورد توافق صاحب کار و زیر دستانش باشد. صاحب کار نباید به زیر دستان خود ظلم کند زیرا ظلم در همه ادیان حرام بوده و همه آداب و رسوم نیز آن را تقبیح کرده‌اند. مترجم صاحب کار یا رئیس یک تیم، باید الگوی اخلاقی برای زیردستان و همکاران خود باشد و با تعهدات اخلاقی بر رفتار و محیط تاثیر گذار باشد. زمانی که رئیس الگوی خوبی باشد زیردستان خود را نیز به پیمودن این راه و روش تشویق می‌کند و می‌تواند تصمیمات عادلانه‌ای بگیرد. مدیر موفق، در درجه اول بر اساس روابط انسانی، عمل و نیاز کارمندان خود را برآورده می‌کند. دارای برخورد درستی بوده و برای تحقق منافع کار، رابطه دوستی برقرار می‌کند. مترجم مدیر باید نظرات و احساسات کارمندان خود را درک و آنان را با روشهای مختلف تشویق و اطلاعات و ابزارهای مورد نیاز آنان را تهیه کند زیرا همین مساله می‌تواند موجب وابستگی بیشتر کارمندان به وی شود. صاحب کار باید بداند تهدید، مجازات و اجبار مترجم به انجام کارهایی بیشتر از حد توان وی، به نارضایتی منجر شده و محیط کار نامناسبی ایجاد می‌کند که هیچ موفقیتی نداشته بلکه موسسه را به انحلال سوق می‌دهد. برقراری عدالت و عدم تبعیض نیز از والاترین ارزش‌های اخلاقی است تا به خاطر آن فردی که کار خوب انجام داده پاداش گرفته و کسی که کوتاهی کرده مجازات شود، پاداش و مجازات نیز باید با حجم خطا تناسب داشته باشد زیرا زیاده روی در پاداش، رشک و حسد، سهل انگاری و زیاده روی در مجازات نیز تنفرو کینه توزی را به دنبال دارد. بنابراین هر مترجمی باید در برابر زیردستان و روسای خود عدالت و برخورد بی طرفانه ای داشته باشد. بی تردید

سیستم پاداش دهی و مجازات نقش زیادی در تشویق انسان دارد و بیانگر قدردانی از عملکرد خوب وی است و هم چنین مجازات نیز، هشداری به خطاکار برای اشتباه و تاثیرات آن است.

نتیجه گیری

از لحاظ حقوقی قانونگذار ما هیچ گونه محدودیتی برای نوع آثار مورد ترجمه قرار نداده است. پس مترجم آزاد است که از میان آثار علمی، اجتماعی، دینی، ادبی و هر کدام را که می خواهد ترجمه کند و نوع زبانی که اثر اصلی بدان نگاشته شده نیز ملاک نیست. اما چه بسا آثار و نوشته‌هایی با نظم عمومی جامعه یا حقوق مورد حمایت قانونی افراد جامعه برخورد داشته باشد، قانونگذار برای نشر و ترجمه پاره‌ای از مطالب، محدودیت و یا مجازات قایل شده است. از نظر حقوقی مترجم نمی تواند به هر مدتی که مایل است حقوق مادی خود بر اثر ترجمه شده را به دیگران منتقل سازد، بلکه وی حق دارد حداکثر تا سی سال این حق را به دیگری انتقال دهد و چنانچه بیشتر از مدت مزبور حقوق مادی خود را به شخص دیگری نقل دهد، مدت زاید بلا اثر بوده و پس از گذشتن مدت سی سال، حقوق مادی مجدداً به خود وی منتقل می‌گردد. در زمینه حقوق مادی مترجم، قانونگذار حق تکثیر و تجدید چاپ و بهره‌برداری و نشر و پخش هر ترجمه را خاص مترجم یا وراث قانونی یا منتقل الیه می‌داند و چنانچه شخصی عالماً و عامداً ترجمه دیگری را بدون اجازه وی یا قائم مقام قانونی‌اش مورد نشر و چاپ و تکثیر قرار دهد مجازات دارد. همچنین، مترجم باید همه متون را بر اساس قول و قرار، پیش از سفر یا توقف به هر دلیل غیراجباری تمام کند. اگر مترجم به هر دلیل شخصی یا حرفه‌ای یا اخلاقی نمی‌تواند متنی را بپذیرد باید بدون درنگ و تاخیر که گاهی به کار صدمه می‌زند، به اطلاع پیمانکار برساند. مترجم باید از قبل جهت آمادگی برای ترجمه، جستجوهای لازم را انجام دهد و متن ترجمه شده را به زبان مقصد با دقت مطالعه کند یا از فرد دیگری کمک بگیرد. مضافاً اینکه، با توجه به توسعه جهانی که صنعت ترجمه نیز شاهد آن بوده، ارتباط بین مترجمین دیگر محدود به روش‌های سنتی و نشست‌های داخلی نیست، بلکه بهره‌گیری از اینترنت به تشکیل مجامع حرفه‌ای برای افراد فعال در عرصه صنعت ترجمه منتهی شده و انجمن‌ها و نهادهایی در کل دنیا برای توجه به ترجمه و مترجمان ایجاد شده است. در سطح جهانی یا ملی نیز نهادها و سازمان‌های عربی تشکیل شد که نقش مهمی در توسعه مفهوم ترجمه، بالا بردن سطح فعالان این عرصه و تهیه منابع لازم و انتقال تجربیات ایفا کردند.

منابع

- قرآن کریم
- ابن منظور، (۴۰۵ق)، لسان العرب، الطبعة الاولى، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- الزبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، مکتبه الحیاء، بیروت: بی تا.
- بندرچی، محمدرضا، (۱۳۸۳ش) بررسی حقوق و تکالیف مترجمان، حقوق ایران، مجله دادرسی، شماره ۲۳، سال هفتم.
- حائری، کاظم، «بررسی فقهی حق ابتکار»، مجله فقه، شماره ۲۲، سال ششم.
- خامنه‌ای، محمد، (۱۳۸۴ش) ماهیت مالکیت معنوی از دیدگاه فقه امامیه، کتاب قم، شماره ۲۴، سال سوم.
- شبیری، حسن، «وضعیت فقهی حقوقی رایانه در ایران»، جستجوگر پایگاه‌های شیعه. shia search.
- شفايي، عبدالله، «حق تالیف از دیدگاه فقه تطبیقی»، مجله فقه، سال دهم، شماره ۳۷ و ۳۸.

- صدر، محمد باقر، (۱۴۱۹ق)، قاعده لاضرر و لاضرار، قم: موسسه النشر اسلامی.
- صفایی، حسین، (۱۳۸۳ش)، «مسائل حقوقی حمایت از مالکیت ادبی و هنری در ایران»، همایش ملی بررسی حقوق مالکیت ادبی و هنری.
- طریحی، فخرالدین، (۱۴۰۸ق)، مجمع البحرین، تحقیق: سید احمد حسینی، الطبعة الثانية، قم: مکتب نشر الثقافة الاسلامیه.
- طوسی، محمد بن حسن، (۱۳۳۸ق)، مصباح المتهجد و سلاح المتعبد، تهران: مطبعة علمی.
- عمید زنجانی، عباسعلی، (۱۳۸۲ش)، موجبات ضمان درآمدی بر مسوولیت مدنی و اسباب و آثار آن، تهران: نشر میزان.
- مصطفی، حسام الدین، (۲۰۱۲م)، أسس و قواعد صنعت الترجمة.